

Nykysuomen sanakirjan ilmestymisen johdosta

Kotikielen Seurassa 24. 1. 1952 pidetty esitelmä

Nykysuomen sanakirjan I. osan ilmestyminen on herättänyt varsin suurta huomiota, eikä ihme: onhan kyseessä jättiläistyö, johon on jo runsaan kahden vuosikymmenen aikana käytetty yleisiä varoja kymmeniä miljoonia. Sitä paitsi se on meillä lajissaan jotakin aivan uutta. »Sanakirja» on meikäläisten tietoisuudessa tähän asti merkinnyt etupäässä kaksikielistä teosta, joka kääntää suomen sanat vieraille kielelle tai päinvastoin. Mitä yksikielisiä sanakirjoja on ilmestynyt, ne ovat olleet joko reaalisanakirjoja kuten tietosanakirjat tai sitten alaltaan rajoitettuja kuten Kalevalan sanakirjat, Raamatun hakemistot ja sen sellaiset. Nykysuomen sanakirja on ensimmäinen, joka pyrkii esittämään yleiskielemme koko keskeisen sanavaraston ja valaisemaan sitä pelkästään suomenkielisin määritelmien ja käyttöesimerkein.

Vierailla kielillä on tämäntapaisia sanakirjoja jo kauan ollut olemassa. Ranskan akatemian sanakirjan I. painos julkaistiin jo 1600-luvulla. Englantilaisten suuri ns. Oxfordin sanakirja ilmestyi v. 1884—1928. Saksassa panivat Grimmin veljekset, Jacob ja Wilhelm, 1800-luvun alkupuoliskolla käyntiin mammuttimaisen Deutsches Wörterbuchin toimittamisen. Sen ensimmäinen vihko ilmestyi v. 1852, mutta teos on yhä, sadan vuoden kuluttua, keskeneräinen. Tähän asti on valmistunut 22 paksua nidosta, ja toimintatapa sellainen, että vaikka viimeinen kirjain *z* on jo lähes loppuun käsitelty, on aukkoja vielä niinkin alussa kuin *g*-kirjaimessa. Tanskassa alettiin v. 1919 julkaista miltei yhtä laajasuuntaista teosta nimeltä Ordbog over det danske Sprog, ja se on edistynyt niin ripeästi, että valmistuminen on lähellä: tähän asti on ilmestynyt 25 nidosta, yhtenäinen sarja *u*-kirjaimen saakka.

Nämä kaikki, Ranskan akatemian sanakirjaa lukuun ottamatta, ovat mittasuhteiltaan valtavia teoksia ja sitä paitsi suunnittelultaan monipuolisia: ne ovat historiallisia sanakirjoja, joissa ensin annetaan sanasta etymologiset tiedot ja sitten kuvataan poimintojen valossa sanan käytön historia kautta vuosisatojen. Ruotsissakin on tällainen sanakirja jo kauan ollut tekeillä. Kun Ruotsin akatemia v. 1786 perustettiin, sen ohjelmaan jo sisältyi sana-

kirjan toimittaminen. Valmistavat työt veivät kuitenkin vuosisadan: ensimmäinen vihko ilmestyi v. 1884. Nyt sanakirjaa on valmiina 18 osaa, vasta runsaasti puolet aakkostosta, sillä menossa on *o*-kirjain. Akatemian sanakirjan toimitusaikana Ruotsissa on tehty tai aloitettu kaksikin ruotsalais-ruotsalaista sanakirjaa, nimittäin A. F. Dalinin v. 1850—53 ilmestynyt kaksiosainen teos ja Olof Östergrenin v. 1919 ilmestymisensä aloittanut *Nusvensk ordbok*, jota tähän mennessä on valmistunut 6 osaa ja joka nyt kulkee *s*-kirjaimessa. Kuten nimi osoittaa, Östergrenin sanakirja ei ole historiallinen, vaan kuvaa vain nykyruotsia. Kun sekini on keskeneräinen, on Dalinin satavuotias teos yhä ainoa loppuun viety tämänsuuntainen ruotsin sanakirja.

Kun otamme käteemme jonkin nykyisen suomalais-muunkielisen sanakirjan, niin tarkoituksemme on yleensä etsiä tutulle suomen sanalle vieraskielistä vastinetta. Sellaiset sanakirjat eivät varsinaisesti pyri antamaan meille kuvaa suomen kielestä, niiden päätarkoitus on vieraskielisten vastineiden antaminen. Näin ei ollut ennen laita. Lönnrotin suurta sanakirjaa myöten vanhat suomalais-muunkieliset sanakirjamme olivat tarkoitettut nimenomaan kuvaamaan ja selittämään suomen kieltä. Vielä Lönnrotin aikana ruotsi oli sivistyneistömme pääkieli, jonka sanojen täsmälliset merkitykset olivat kaikille tutut. Hänen suomalais-ruotsalainen sanakirjansa ei antanut tutuille suomen sanoille vieraskielisiä vastineita, vaan selitti puolibarbaarisen ja sivistyneistölle enemmän tai vähemmän hämärän suomen kielen sanat ja käänteet tutulla ruotsin kielellä. Se oli siihen aikaan käytännöllisin tapa antaa leksikaalinen kuva suomen kielestä. On sen vuoksi merkki kieliolojemme nopeasta ja perinpohjaisesta muuttumisesta, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeri F. V. Rothsten v. 1895 saattoi heittää esiin ajatuksen *yksikielisestä* suomen sanakirjasta. Hänen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa marraskuussa esittämänsä kirjallinen ehdotus alkaa näillä sanoilla: »Tieteen vaatimuksia vastaavan *Suomen kielen sanakirjan* toimeen saaminen on epäilemättä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tärkeimpiä tehtäviä: semmoisen sanakirjan siis, joka kriittisellä tarkkuudella esiin tuo kielessämme todella löytyvät sanat, lauselmat ja puheenparret ja ne omalla kielellämme selittää. Kuinka suuren-arvoinen tällainen teos meillä olisi, siitä ei tarvitse pitkältä puhua. Se ei ainoastaan säilyttäisi ennestään tunnettua tavaraa, se toisi runsaasti esiin semmoista, joka vielä piilee kansan suussa ja joka olisi ilmi saatava yhteisen, paraillaan taimivan puhe- ja kirjakielen rikastuttamiseksi, norjentamiseksi ja ohjaukseksi.» Lopuksi hän ehdottaa, »että Suomal. Kirjall. Seura kriittistä Suomen kielen sanakirjaa alustaakseen kääntyy Kotikielen seuraan ja pyytää tämän keskuudestaan valitsemaan muutamia jäseniä, jotka yhdessä Kielitieteellisen Osakunnan kanssa laativat tarpeellisen ohjelman». Näin tapahtui, ja kun asia samassa kuussa esitettiin

Kotikielen Seuran kokouksessa, seuran esimies Setälä asettui lämpimästi sitä kannattamaan. Hän huomautti kuitenkin, ettei yksi sanakirja riittänyt, vaan tarvittiin kolme eri teosta: kansankielen, vanhemman kirjakielen ja nykyisen kirjakielen sanakirja. Rothstenhan oli ilmeisesti ajatellut Lönnotin tapaista teosta, joka ei tee suurtakaan eroa murteiden ja yleiskielen sanaston välillä. Setälä erottaa nyt ne ja ottaa lisäksi mukaan historiallisen näkökannan. Hän valmisti samoissa merkeissä melko yksityiskohtaisen suunnitelmankin. Siinä ehdotetaan »nykyisen kirjakielen sanakirjan» aineksenpoiminnan alkurajaksi 60-lukua, »jolloin kirjallisuutemme taiteellisessa suhteessa alkaa saavuttaa suurempaa arvoa». Suunnitelma hyväksyttiin, ja nämä kolme sanakirjaa tulivat siis seurojen ohjelmaan. Mainittakoon, että toimikuntaan, joka sai tehtäväkseen asian kehittelyn, valittiin yhdeksi Kotikielen Seuran edustajaksi ylioppilas Ekman, nykyinen professori Tunkelo. Mutta Setälä asetti suunnitelmassaan nämä kolme sanakirjaa sellaiseen kiireysjärjestykseen, että kansankielen sanakirja tuli ensimmäiseksi, nykyisen kirjakielen sanakirja viimeiseksi, ja siten tämä suunnitelma, jossa Nykysuomen sanakirjan tapainen teos ensimmäisen kerran hahmoteltiin, tuli käytännössä merkitsemään enemmänkin nykyisen Sanakirjasäätiön kuin Nykysuomen sanakirjan työn alkua. Kuitenkin suoritettiin seuraavina vuosikymmeninä myös uudemman kirjallisuuden sanaston poimintaa.

Kuten tunnettua, Nykysuomen sanakirjan varsinaiset syntysanat lausui kansanedustaja, pastori Antti Kukkonen, joka v. 1927 eduskunnassa teki aloitteen suuren nykykielen sanakirjan aikaansaamiseksi. Aloite johti tulokseen, ja opetusministeriö pyysi tohtoreita Tunkeloa ja Cannelinia sekä professori Wichmannia tekemään työtä varten suunnitelman. Tämä suunnitelma kulki kuten aloite edellyttikin suurin piirtein samoja latuja kuin Setälän nykyisen kirjakielen sanakirja: lähtökohdaksi otettiin uudempi kirjakieli. Tehtävä määriteltiin seuraavasti: »Nykysuomen sanakirjan tulee esittää ja suomen kielellä selittää suurin ja tärkein osa sitä sanavarastoa, mikä sisältyy 1800-luvun kohdalla viimeisellä vuosikymmenellä ja 1900-luvulla julkaistuun suomenkieliseen kirjallisuuteen sekä sellaisiin vanhempiinkin suomenkielisiin painotuotteisiin, jotka vielä ovat yleisessä käytännössä (esim. Kalevala, A. Kiven Seitsemän veljestä, Nummisuutarit, Lea) — —.» Tämän suunnitelman perusteella ryhdyttiin työhön, rahoittajana valtio, työn käytännöllisenä hoitajana Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja päätoimittajana tri Martti Airila. En aio tässä sen tarkemmin kuvata työn kulkua. Se oli aineksen keruuta sekä kaunokirjallisuudesta että lehdistöstä ja moninaisten erikoisalojen kirjallisuudesta, artikkelityön hahmotusta ja sittemmin suoritusta, työtä, jonka tuloksena sanakirjan 1. osa nyt on saatettu julkisuuteen.

Komitea suunnitteli sanakirjan kooksii 6 osaa à 750 sivua ja mukaan

otettavaksi sanamääräksi 90 000—100 000. Tämä sanamäärä oli huima pudotus siitä eduskunnan toivomuksesta, että kirjan tuli sisältää »kaikki nykyisessä suomen kirja- ja sivistyskielessä käytettävät ja käytettäväksi hyväksyttävät sanat». Ilmestyvä Nykysuomen sanakirja ei tule laajuudeltaan ylitämään alkuaan suunniteltua, mutta sanamäärä tulee olemaan miltei kaksinkertainen. I. osa käsittää runsaasti 30 000 hakusanaa; jos seuraavat 5 osaa ovat yhtä vetäviä, tulee kokonaisuudeksi 180 000. Mikäli sanomalehdistä voi päätellä lukijoiden reaktioita, niin yleensä on I. osassa mukaan otettua sanastoa pidetty pikemminkin liian suppeana kuin liian laajana. Vain yksi arvostelija on maininnut sanoja, jotka hänen mielestään ovat turhia, kun sen sijaan aukkoja on luetellut usea. Vaikka nämä aukot osaksi ovatkin olleet siitä johtuvia, että aivan uusinta sanastoa on joutunut sanakirjaan vähemmän kuin esim. kymmenen vuoden ikäistä, niin saa kuitenkin sen käsityksen, että jos toimitus olisi tyytynyt vain noin puoleen nykyisestä sanamäärästä, kuten alkuperäinen suunnitelma edellytti, sanakirja tuskin olisi siinä suhteessa vastannut odotuksia. Ja kuitenkin on prof. Tunkelo minulle kertonut, että Setälä oli pitänyt tuotakin suunnitelmaa aivan liian laajana.

Olen sanakirjan alkusanoissa maininnut, että hakusanojen lukumäärä olisi helposti saatu nelin—viisinkertaiseksi. Olemme laskeneet, että sanalippumme edustavat n. 840 000 hakusanaa, jotka siis, jollei karsintaa olisi harjoitettu, olisi saatu sanakirjaan. Pääosa sivuun jätetystä aineksesta on yhdyssubstantiiveja, sillä ne ovat kielen sanastoa valtavasti eniten lisäävä aines. Lönnrotin sanakirjaa paisuttavat johdannaiset. Sitä toimitettiin siten, että aineksessa olevaa kantasanaa kokeiltiin johtopäätetäulukoon, ja niin saatiin esim. *aasi* -sanasta seuraava kuuluisa sarja: *aasikas*, *aasillinen*, *aasillisesti*, *aasimainen*, *aasimaisesti*, *aasimaisuus*, *aasinen* (subst. ja adj.), *aasistua*, *aasistuminen*, *aasistuvainen*, *aasistuttaa*, *aasittua*, *aasittumaton*, *aasittuminen*, *aasittuttaa*. Nykysuomen sanakirjassa on näistä vain *aasimai|nen*, *-sesti*, *-suus*, eikä muita kaivattane. Mutta yhdyssubstantiiveissa toimituksella olisi johteluun turvautumattakin ollut melkein tyhjentyvätön runsaudensarvi. Näytteeksi siitä, millaista sanastoa on jätetty sivuun, esitän *ihmis* -alkuisista yhdyssanoista *v*-alkuisen sarjan. Nykysuomen sanakirjassa on siitä seuraavat hakusanat: *ihmis|vartalo*, *-veli*, *-veri*, *-vesa*, *-viha*, *-vihaaja*, *-viisuus*, *-vilinä*, *-virta*, *-voima*. Mutta aineksessa esiintyvät vielä seuraavat sanat, jotka siis ovat jääneet ottamatta mukaan: *ihmis|vaihe*, *-vaikutus*, *-vainolainen*, *-vainu*, *-vala*, *-valio*, *-valta*, *-vanhurskaus*, *-vapaa*, *-vara*, *-vartalokuva*, *-vastustus*, *-vastuu*, *-vatsa*, *-vauhko*, *-vaunu*, *-veistos*, *-velvollisuus*, *-vero*, *-viekkauus*, *-viero*, *-vihaava*, *-viheliäisyys*, *-vihollinen*, *-vihollisuus*, *-vilja*, *-vilske*, *-virtaus*, *-vohla*, *-voimainen*, *-vuosi*, *-väestö*, *-väkevyys*, *-väki*, *-välitys*, *-välittäjä*, *-värkki*. Kaikkiaan 47 tarjolla olleesta sanasta on siis tullut hakusanoina mukaan vain 10 eli joka viides. Voidaan tietysti keskus-

tella siitä, onko toimituksen vaali paras mahdollinen — jos työ voitaisiin tehdä uudestaan, ottaisin ehkä itekin nyt mukaan sanan *ihmisvauhko* — mutta en kuitenkaan usko, että kovin monen äsken mainitun tai muun vastaavan, tietoisesti pois jätetyn sanan mukaantulosta olisi sellaista hyötyä, että se vastaisi koon paisumisen aiheuttamaa kirjakauppahinnan nousua.

Nykysuomen sanakirjassa on kaksi puolta, deskriptiivinen ja normatiivinen. Deskriptiiviseen puoleen kuuluu, että sanakirja antaa kuvan nykyisestä kielenkäytöstä. Siinä on yleiskielemme kuin museoon näytteille asetettuna, kukin näyttelyesine siten sijoitettuna, että kävijä sen helposti löytää. Esineet, sanat, ovat enimmäkseen vanhoja tuttuja, mutta tällaisessa sanamuseossa katsellen niistä saa täydellisemmän kuvan kuin niitä luonnollisessa ympäristössään, hajallaan siellä täällä tavatessa. Sanan moninaiset käyttötavat on koottu yhteen, eri merkitysvivahdukset kukin lokeroonsa, määriteltyinä ja käyttöesimerkein valaistuina. Deskriptioon kuuluvat myös maininnat sanan yleisyydestä tai harvinaisuudesta, tyyliarvosta, mahdollisesta vanhentuneisuudesta yms. Mutta kaikessa tässä on jo mukana myös normatiivinen puoli. Kun sanakirja esim. mainitsee *hoksata* -verbin arkityylyiseksi, niin sellainen, joka ehkä omasta puolestaan käyttäisi sanaa neutraalissävyisenä normaalityylin sanana, käsittää maininnan varottavaksi sormennostoksi — ja on siitä luonteensa mukaisesti joko kiitollinen tai harmissaan. Selvimmin normatiivisuus kuitenkin näkyy niissä tapauksissa, joissa esiintyy viittaus suositeltavampaan muotoon, esim. *inhoittaa*, par. *inhottaa*, tai hylättävästä hyväksyttävään ilmaukseen, esim. *freesi* -sanasta nuolella sanaan *jyrsin*. Tämä normatiivisuushan on asetettu sanakirjan tehtäväksi jo mainitussa eduskunnan toivomuksessa, jonka mukaan sanakirjan tuli sisältää »nykyisessä suomen kirja- ja sivistyskielessä käytetyt ja k ä y t e t t ä v ä k s i h y v ä k s y t t ä v ä t sanat». Tietysti voidaan taas olla eri mieltä sanakirjan ratkaisuihin. Ne voivat olla jonkun mielestä paikoin harhaan osuneita, jonkun mielestä normatiivisuutta voi olla liikaa, jonkun mielestä liian vähän. Mutta että normatiiviset kannanotot ovat välttämättömiä, siitä ei voitane olla eri mieltä. Kumpikin, sekä deskriptiivinen että normatiivinen puoli on hyödyksi sanakirjan käyttäjälle. Lavea deskriptio antaa kielestä tietoa sille, joka sitä tarvitsee ja hakee. Ja näitä tarvitsijoita olemme kaikki. Sillä vaikka sanakirjan kuvauksen kohteena on oma äidinkielemme, jonka jokainen tuntee niin hyvin, että epäilemättä pystyy monin paikoin täydentämään sanakirjan esitystä, niin kenenkään kielentuntemus ei ole niin monipuolinen, ettei Nykysuomen sanakirja sentään tarjoaisi lisää, siksi monen kirjailijan kielestä, siksi monen erikoisalan ammattikirjallisuudesta siihen on imetty ydin. Siitä voi hakea selitystä sanoille ja käännteille, joiden merkitys tuntuu hämärältä, siitä voi etsiä synonyymeja, jos niitä kaipaa. Kielitieteellisessäkin kirjallisu-

dessa uskon ruvettavan vetoamaan Nykysuomen sanakirjaan, kun sanan merkityksen kehitystä tutkittaessa halutaan esittää yleiskielen kanta. Deskription kannalta olisi tietenkin sitä parempi, mitä tarkemmin sanakirja esittäisi kaiken faktillisesti esiintyvän. Mutta jo tilansäästönäkökohdat asettavat siinä suhteessa esteitä. Nykysuomen sanakirjasta ei nyt esim. ollenkaan näe, että *invalidi* hyvin yleisesti kirjoitetaan ja vielä yleisemmin äännetään *invalidi*. Suuri kielenkäyttäjien joukko hakee sanakirjasta kuitenkin etupäässä normeja. Sillä suuri yleisö ei useinkaan halua itse punnita eri mahdollisuuksia, vaan haluaa vain kertakaikkista ratkaisua: niin tai näin. Heidän kannaltaan nimenomaan kaikki hyväksyttävät rinnakkaismuodot, joita sanakirjan deskriptiivinen tarkoitus vaatii, ovat pahasta. Siinä ilmenee deskriptiivisyyden ja normatiivisuuden ristiriita, jota ei ole mahdollista kaikkien tyytyväisyydeksi ratkaista.

Kun meillä nyt on kaksi suurta sanakirjaa, Lönnrotin sanakirja ja Nykysuomen sanakirja, jotka hakusanainsa lukumäärältä suurin piirtein vastaavat toisiaan — Lönnrotin sanaluku lienee suurempikin —, on mielenkiintoista verrata niiden hakusanastoa keskenään. Voimme siten havainnollisesti nähdä sen muutoksen, joka on kielen sanastossa tapahtunut näinä välillä kuluneena kahdeksana—yhdeksänäkymmenenä vuotena. Sen näkee jo yksityisten sanojen esityksestä: *Alustaa* -sanasta Lönnrotilla on vain seuraavanlaisia esimerkkejä: *riihen laattiat alustetaan savella; a. kivillä; a. peltoa; a. taikinaa; a. tiilisavea*. Puuttuu nyt niin tavallinen *alustaa keskustelukysymys*. *Huomio* -sanalla on Lönnrotin sanakirjassa mm. merkitys 'sinne', esim. *huomion välikappale* 'sinnesorgan', *huomiot* 'yttre sinnen' — merkitys, jota Nykysuomen sanakirja ei enää tunne. Sen sijaan Lönnrotilla ei ole ainoatakaan esimerkkiä nykyään niin tavallisesta 'havainnon' merkityksestä (*tehdä huomioita; huomioita pienviljelijään asunto-oloista*), vaikka hänellä kyllä on käännökset 'varseblifning, förnimmelse'. *Hurma* -sanalla Lönnrot selittää: 'vätskornas liffigare strömmande l. svall; fantasi; tankekraft, omdömes-, fattningsförmåga'. Nykysuomen sanakirja taas selittää: 'tunne-elämän haltiotila, hurmio, huuma(us), lumo(us), ihastus, kiihko; viehätyivoima, tenho'.

Mutta selvimmin sanaston erilaisuus ilmenee verrattaessa jotakin Lönnrotin hakusanajaksoa Nykysuomen sanakirjan vastaavaan tai päinvastoin. Otan esimerkiksi Lönnrotin 1. osan 15. sivun 2. palstan. Siinä on seuraavat Nykysuomen sanakirjassa esiintymättömät hakusanat: *aivastusjuuri, aivastusruoho, aivastutella, aivastuttaja, aivastuttajainen, [aivastuttaminen (minen-substantiivit NS yleensä käsittelee verbin yhteydessä)], aivastuttavainen, aivastuttavaisuus, aivena* 'tinning', *aivenainen, aivin* = aivan, *aivinaisuus, aivinalakana, aivinatton, aivinnattomuus, aivoin* (dial.) = ajoin, *aivoinen* 'förständig', *aivoisesti, aivoisuus, aivokerta, aivokesi, aivokettu, aivoksia, aivokupu, aivollinen, aivollisuus, aivonen,*

aivonkalvo, aivonpolte, aivonpukkeema, aivontulehus, aivoskella, aivostaa 'utgrunda, uppfinna', *aivostaja, aivostama, aivostamaton, aivostaminen, aivostus, aivota, aivottaa* 'ha ngn att ämna', *aivottain* (dial.) = *ajottain, aivottaisin* (dial.), *aivottaja, aivottama, aivottamaton, aivottaminen*. Seuraavat hakusanat ovat yhteisiä: *aivastuttaa, aivina, aivinainen, aivinakangas, aivo, aivotella* (NS: *aivoitella*), *aivoton*. Uusia sanoja Nyky-suomen sanakirjassa taas on tällä välillä seuraavat: *aivastus/-kohtaus, -pulveri, aivia* 'ommella aivipistoin', *aivina/lanka, -paita, aivi/pisto, -sauma, aivo/aine, -halvaus, -hermo, -houre, -häiriö, -ihminen, -invalidi, aivoittelu, [aivoitus* (L:lla *aivotus* jakson ulkopuolella)], *aivojenpehmenys, aivo/kalvo* (L:lla samaa merkitsevinä *aivokesi, aivokettu, aivonkalvo*), *-kameri, -kammio* (L:lla *aivokupu*), *-kasvain, -keskus, -kirurgi, -komero, -koneisto, -koppa, -kummitus, -kuori, -kurkiainen, -kuume* (L:lla *aivonpolte, aivontulehus*), *-leikkaus, -lisäke, -muhennos, -ontelo, -paine, -poimu, -ponnistus, -puolisko, -rata, -runko, -sairaus, -silta, -sirppi, aivosto, aivot* (L:lla ei ole vielä merkkiäkään sanan monikollisesta käytöstä), *aivo/tauti, -telttä, -toiminta, -trusti*. Lönnrotilla on tässä jaksossa 45 Nyky-suomen sanakirjassa esiintymätöntä hakusanaa, yhteisiä on 7 ja pelkästään Nyky-suomen sanakirjassa esiintyviä 48. Toiseksi näytteeksi otettakoon Nyky-suomen sanakirjan sivu 636 *ilmapuolustus — ilmasto-oppi*. Lönnrotilla on tällä välillä seuraavat Nyky-suomen sanakirjassa esiintymättömät hakusanat: *ilmapurjehdittaminen, ilmarauta* 'meteorjärn', *ilmari* (merk. mm. 'barometer'), [*Ilmarinen* (erisnimiä ei NS:ssa yleensä ole)], *ilmasammal, ilmasiime* 'horisont', *ilmast* (dial.) = *ilmankosta*. Yhteisiä ovat seuraavat hakusanat: *ilma/purjehus* (NS: *ilmapurjehdus*), *-pysy, -reikä, ilmasto, ilmastollinen*. Nyky-suomen sanakirjassa taas on seuraavat Lönnrotille tuntemattomat sanat: *ilmapuolustus, ilmapuolustus/harjoitus, -liitto, ilma/puskuri, -pussi, -putki, -putkikidus, -putkisto, -pyörre, -pöhö, -pöhöinen, -rakko, -rakkula, -rako, -rata, -ravinto, -rengas, -rinta, -rintahoito, -silta, -sipuli, -sissi, -sissiosasto, -sola, -solukko, -sota, -sotaosasto, ilmastaa, ilmastus, ilmasto/alue, -hoito, -häiriö, ilmastoida, ilmastointi, (kosteaa, kuiva-) ilmastoinen, ilmasto/kartta, -kausi, -kuume, ilmastollisesti, ilmaston/muutos, -vaihdos, -vaihtelu, ilmasto-/olot, -opillinen, -oppi*. Vain Lönnrotilla esiintyviä sanoja on siis tässä 6, yhteisiä on 5 ja Nyky-suomen sanakirjassa uusia 45.

Niin kuin havaitaan, sanasto näissä kahdessa isossa sanakirjassa on perin juurin erilainen. Vaikka kielen ulkoiset muodot: äänneasu, taivutus ja syntaksi, ovat välillä kuluneina vuosikymmeninä pysyneet suurin piirtein ennallaan, niin kielen sisällys: sanat ja myös ne käsitteet, joiden symboleina sanat ovat, on uudistunut valtavassa määrässä. Ja tosinhan ei voi ollakaan: suomi oli Lönnrotin aikana vielä melkoisessa määrin luonnonkieli, jonka käyttely modernin kulttuurielämän eri aloilla oli varsin hapuilevaa. Ja toiseksi koko länsimainen kulttuuri on väli vuosina läpikäynyt huiman kehityksen, joka kuvastuu kaikissa kielissä. Tulevat polvet voivat puolestaan verrata jotakin

omaa tuotettaan meidän Nykysuomen sanakirjaamme — jonka nimi heitä ehkä silloin hieman hymyilyttää — ja tästä vertailusta nähdä, mitä maailma taas sillä välin on oppinut.

MATTI SADENIEMI